

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Latin olvasmányok.

«Ma már a latin ismeret nem lehet *ars Latine loquendi, scribendi et legendi*, megelégszünk azzal, ha az *ars legendi* érvényesül. De enélkül vezető társadalmunkban igazán művelt magyar embert nem tudok elképzelni . . .» Így szólt Geréb József dr., a Szabad-Tanítás Pécsen 1907-ben tartott magyar országos kongresszusán.

Magam a klasszikus világ ismertetését a XX. század szabad iskoláiban, mint külön disciplinát szükségesnek nem tartottam; *ars Latine legendi* nélkül is ismerek igazán művelt magyar embereket, akik gimnáziumba nem járhattak, hanem reál- és egyéb szakiskolai tanulmányokat végeztek, de a gimnáziumnak latin-nélkülisége ellen határozottan felszólalnék, pedig az én tapasztalataim is azt igazolják, amit nemrég társaságunkban Fináczy Ernő mondott.

Csak nemrég nyilatkoztak a klasszikus nyelvek fontosságáról francia tudósok, — nem épen filológusok —; a praktikus Anglia college-iben virázik a klasszika, filológia; komoly cambridgei tanárok angol költőkből és prózaírókból fordítanak görögre és latinra; érdekes görög *distichon* lesz egy-egy Heine-vers is; Németországot nem is említtem, mert hiszen iskolánkat amúgy is támadják, hogy a németnek az utánzása. Hogy valamikor a latin nyelv volt az a neutrális érintkezési eszköz, amely a germanizációt megakasztotta, azt már elég gyakran hangoztatták.

Nem is szándékom nekem arról értekezni, milyen föltételek mellett lehetne visszavarázsolnunk a régi latin iskola nyújtotta *ars loquendi et scribendi*-t; szerény nézetem szerint ezt visszasírnunk nem kell, mert magyar nyelvünk szókincse ma oly gazdag, a nyelv maga oly fejlett, hogy a mai kultúra legmagasb szintjén áll; az élő idegen nyelveket meg hazánkban úgy kultiválják, hogy német, francia, angol előadásokat rendezhetünk vidéki városokban is; újabban mint érintkezés nyelve csodálatosan hódít Zamenhof esperantója.

Ha valamelyik gimnáziumban azt is elérhetjük, hogy az abiturientiensek beszélni s írni tudjanak, az örvendetes. Szerencsés gondolatnak tartom a Juventus kiadását. Talán díjat is tűzhetnének ki önképző-köreink görög és latin versek szép fordítására, elbeszélésekre, szavallatokra, beszédekre; latin színdarabok előadását nem tanácsolnám; kárbavesztett idő, kárbavesztett munka az, mert ha csakugyan van oly nyelvérzékkel megáldott osztály, akkor olvastatok velük, hogy a latin irodalom szellemével megismerkedjenek, hogy a kötelező olvasmányon kívül próbálkozzanak meg későbbi írók munkáival is pl. Velleius Paterculus, Seneca, Plinius stb.-vel.

Mondhatom, igen jól esett, midőn Rómában a kaposvári gimnázium hatodik-hetedik osztályának tanulói latinul érintkezettek intelligens olasz urakkal. Nem öndicséret az, mert nem én tanítottam akkor ezen osztályokban a latint.

De, hogy tárgyamhoz visszatérjek, engem jelen értekezésben az *ars et materia legendi* érdekel.

*

Azokban a körökben, amelyek a gimnáziumban a *latin* nyelv és irodalom ismeretét megkövetelik, tehát egyetemi és gimnáziumi tanárok között, gyakran merül fel a kérdés, miért nem szeretik a felsőbb osztályokban a latint, miért oly silány — tisztelet a kivételeknek — az eredmény. Rávilágított a meddőség okaira Fináczy Ernő a minap, de én azt hiszem, hogy némi igazság rejlik abban is, amit nekem egy berlini tizenöt éves tertianus írt, amidőn őt e szavakkal bízattam: *Geniesse und arbeits!* . . . «Aber ich möchte den Spruch noch etwas abändern; es müsste heißen: *Geniesse beim Arbeiten*. Einen Teil des Genusses muss ich selber finden, den andern der Lehrer in der Arbeit mir verschaffen . . . ich meine, man muss nicht nur befriedigt sein, die Pflicht getan zu haben, sondern die Pflicht selbst muss befriedigen.»

A latin olvasmány keltsen érdeklődést a tanítványainkban.

A latin iskolai auctorok alapos megvitatás után kerültek a Tantevbe és az Utasításokba. S mégis rámutathatott itt, társaságunk felolvasó asztala mellett, Sebestyén Károly dr. olvasmányaink nagy fogyatkozásaira.

A latin irodalmi olvasmányt megkedvelik tanítványaink, ha egyszer megelégszünk pl. Cicerónak nagy hatásával a XIX. századig, amikor pl. a szónoki iskola mestere volt, de ma letűnt a csillogó oratorok görög tüze; érv küzd érv ellen és ezt megérik fiúk és leányok egyaránt; álmélkodva kérde Rudi tanítványom, midőn Cicerónak de imperio Cn. Pompei beszédjét olvassuk, hogy mire való az a

sok ismétlés, az a határtalan túlzás. Lányomat egész idegessé tette Cicero Verres elleni beszédje. De signis c. részének szószátyársága, üres szalma-cséplése.

Mikor nálunk a XIX. század utolsó éveiben a művészeti oktatás szalmalángja magasan felcsapott az égre, rávetettük magunkat e beszédre. *Zsámboky* Gyula, aki már huszonöt évvel ezelőtt (1897-ben) megalkotta az első filológiai szertárt, maga magyarázta, illusztrálta e beszédet, és mégis nagy fáradságomba került elevenebb tanítványaimat szugesztive egyes leírásoknak megnyerni; így Henna völgye, Ceres mondája valahogy érdekelte őket.

Hagyomány s talán még az összehasonlító irodalomtörténet szempontja tartja felszínen Vergilius érdektelen Aeneiset. A középkornak volt oka Vergiliust tisztelni; Dante megszólíthatja:

Tu se' lo mio maestro e il mio autore:
Tu se' solo colui, da cui io tolsi
Lo bello stile, che m' ha fatto onore.

(La divina commedia I.)

«Te vagy mesterem, te az én vezetőm;
Te vagy, kit egyedül tisztelek, akitől vettem
Ama szép stílust, amely nekem dicsőséget szerzett.»

Minket írni tanít Kölcsey, Vörösmarty, Arany, Petőfi, Jókai, Mikszáth, Gyulai Pál stb. Avazér néprajzi munkájának a címét: «The golden bough» Vergilius, Aeneidos VI. l. 136—137. nélkül is megértjük.

Ép úgy hagyományos *Livius* pún háborúit olvastatni. A pún háborúkról szólunk behatóan a rómaiak története tárgyalásánál. Hadtörténelmi szempontból csodás volt e művelet még a XVIII. században, de a XIX. század eleje óta beszámol a világtörténelem I. Napoleon hadjáratairól az Alpokban, Port-Arthurról, Csuzimáról stb. De eddig csak a negatívum szólt bennem; a kiküszöbölés módszerét alkalmaztam; hadd' nyujtsak már valami pozitívumot, éljek végre a helyettesítés módszerével.

*

A gimnázium I. és II. osztálya megtalálta latin olvasókönyvét; jobbnak tartom a *Dent*-féle könyvet, de hibái és néhány elhibázott illusztráció mellett is célszerűbb Liber Sexti, mert magyar.

A harmadik osztályban mellőzném az újabb Tanterv ajánlotta Cornelius Nepost és visszatérnék *Livius* olvasásához. Az első decasból szelvényeket adnék, amelyek a római nép erkölcsét, hazafiságát, szellemét tükröztetik, nem pedig a királyok történetét, amely rokon-

gyilkosságok, a paráznaság, bitorlás stb. felháborító láncolata. Rendkívül érdeklik az ifjúságot *Phædrus* meséi; ezekből minél többet kell olvasatnunk és betanítatnunk.

A *negyedik* osztályban megmarad *Julius Cæsar*, *Commentarii de bello Gallico*, amely úgy történelmi, mint néprajzi tekintetből, úgy esztétikai mint kultúrtörténeti szempontból igen érdekes és figyelmet keltő. Nincs kifogásom *Curtius Rufus* ellen, bár csak sekély utánzója *Livius*nak, de hőse Nagy Sándor, minden serdülő gyermek eszményképe. (V. ö. A gimnáziumi tanítás terve és a reá vonatkozó utasítások, Bpest 1903. 74. l.) Költői olvasmány természetesen *Ovidius*, *Metamorphosis* és *Fasti* c. könyve szemelvényekben.

Az *ötödik* osztályban tárgyalnám *Cicero* életét és munkásságát és elolvasatnám *Catilina* ellen tartott első beszédjét; ezenkívül *leveleit*, melyeket a reáliskolai latin oktatás második évében olvasnak (— a tankönyv elfogyott —). Sokkal érdekesebbek ezek, mint cikornyás, útvesztő mondatai szónoki műveiben.

E levelekben *Brutus* és *Cassius* stílusával is megismerkedik a tanuló.

Költői szemelvényeknek venném az 1900 előtt olvasmány tárgyát képező lírikus szemelvényeket. Jól emlékszem még, mily örömmel olvasták tanítványaim *Catullus*, *Tibullus*, *Propertius* stb. költeményeit.

A *hatodik* osztály prózai olvasmánya legyen *Suetonius*, *De viris illustribus*, amely úgy a kultúrtörténet, mint az irodalomtörténet szempontjából igen érdekes. Ha az osztály anyaga jobb — mi legalább olvastuk volt *Cicero*, *de natura deorum*-ét —, akkor még *Cicero* valamely filozófiai művét ajánlanám pl. a *De finibus*-t. . . vagy *Lælius*-t, esetleg *Cato*-t, hogy ifjúságunk megismerkedjék ezen nagy római jellemmel. Költői olvasmány *Vergilius* *Georgiconja*, amelynek egyes részletei a római műköltészet legtekélyesebb termékei. Már nemzeti szempontból is olvasatnám; hazánk alapja a mezőgazdaság; hadd ismerkedjék meg fiatalságunk ez ösfoglalkozás kulturális hatásával; szeresse meg a szántóföldet, a kertet, a méhészetet.

A *hetedik* osztály prózája *Sallustius*. Ha lehet úgy *Catilinát*, mint a *Jugurtha* elleni háborúról szóló könyvet olvasatnám, de különösen az utóbbit, amely rendkívül érdekes korrajz és kiváló földrajzi valamint néprajzi adatokat tartalmaz.

Költői olvasmánynak ajánlanám *Seneca* tragédiáit: *Phædrát*, *Medeát*, *Oedipust*; ha eszmékben szegényebb is, de fordulatokban, közmondásokban igen gazdag, költői stílusa meg igen választékos. (Esetleg olvastathatnók *Plautus* valamelyik vígjátékát is.)

A *nyolcadik* osztálynak maradjon *Horatius* mint költői, *Tacitus*,

mint prózai auctor, de csak az *Annales*. (A Germania minket magyarokat nem érdekel. Magánolvasmánynak ajánlanám *Petronius Arbiter*, a Quo vadisből annyira ismert előkelő római patriciusnak a regényét szigorúan megválogatott szemelvényekben. Ez auctor tárgyalásakor rámutathatunk a latin népnyelvre, amelynek ismerete rendkívül gyümölcsöző a román nyelvek tanulásában.

Azt hiszem, hogy a latin olvasmányok ilyen irányú kiválasztása nagyobb nehézséggel nem jár, a meglevő Tantervbe könnyen beilleszthető és változatosságával az ars legendi-t teljesebben érvényre juttatná.*

Dr. Kohlbach Bertalan.

* Megjegyzem, hogy latin auctorok iskolai kiadására nem aspirálok.
